

С. В. Коляденко,

д. е. н., професор кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики,
Вінницький національний аграрний університет

ORCID ID: 0000-0001-7670-6905

І. А. Чіков,

аспірант, асистент кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики,
Вінницький національний аграрний університет

ORCID ID: 0000-0002-2128-5506

DOI: 10.32702/2306-6814.2021.10.34

ІНТЕГРАЛЬНА ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

S. Koliadenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Computer Science and Economic Cybernetics,
Vinnitsia National Agrarian University

I. Chikov,

Postgraduate student, Assistant of the Department of Computer Science and Economic Cybernetics,
Vinnitsia National Agrarian University

INTEGRATED ASSESSMENT OF THE COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

У статті розглядаються сучасні підходи щодо інтегральної оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємства. Авторами представлено класифікацію методів розрахунку інтегрального показника конкурентоспроможності аграрних підприємств за групами їх застосування. Виділено три групи методів оцінки конкурентоспроможності підприємств: індексні, матричні та графічні. Наведено переваги та недоліки кожної групи методів.

Для визначення інтегрального показника конкурентоспроможності аграрних підприємств авторами пропонується використовувати методи індексної групи, а саме: методи інтегральної оцінки – метод середньгеометричного значення (модифікованого) для розрахунку групових (локальних) інтегральних показників; метод середньозваженого значення для визначення зведеного інтегрального показника конкурентоспроможності аграрних підприємств. Зазначено, що для інтерпретації інтегральних показників доцільно використовувати психофізичну шкалу бажаності Харрінгтона.

Обґрунтовано необхідність визначення коефіцієнтів вагомості при оцінці інтегрального показника конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Розглянуто способи стандартизації показників, які за формою впливу на інтегральний показник конкурентоспроможності поділяються на стимулятори та дестимулятори.

Наведено авторський алгоритм розрахунку інтегрального показника конкурентоспроможності аграрних підприємств.

The article considers modern approaches to the integrated assessment of the competitiveness of agricultural enterprises. The authors present a classification of methods for calculating the integrated indicator of competitiveness of agricultural enterprises by groups of their application. In the scientific work, three groups of methods for integrated assessment of enterprise competitiveness were identified: index, matrix and graphical. The advantages and disadvantages of each group of methods for integrated assessment of the competitiveness of enterprises are presented.

To determine the integrated indicator of competitiveness of agricultural enterprises, the authors propose to use the methods of the index group, namely the methods of integrated assessment, including the method of geometric mean (modified) for the calculation of group (local) integrated indicators; weighted average method for determining the consolidated integrated indicator of competitiveness of agricultural enterprises. It is noted that for the interpretation of integrated indicators it is advisable to use the psychophysical scale of desirability of Harrington. The expediency of using the Harrington psychophysical scale is to transform the quantitative value of the indicator into a certain linguistic assessment of the evaluated object.

The necessity of determining the weighting factors in the assessment of the integrated indicator of competitiveness of agricultural enterprises is substantiated. One of the key tasks of calculating the integrated indicator should be to determine the weights of group (local) integrated indicators, which will give an idea of the importance of a group of indicators in the array of input data, because it is known that not all input indicators equally affect the output.

Methods of standardization of indicators are considered. Indicators on the form of impact on the integrated indicator of competitiveness are divided into indicators-stimulators and indicators-disincentives.

The author's algorithm for calculating the integrated indicator of competitiveness of agricultural enterprises is presented.

Ключові слова: конкурентоспроможність, інтегральний показник, інтегральна оцінка, групи та методи інтегральної оцінки, методичні підходи, значущість показників, аграрні підприємства, шкала бажаності Харрінгтона.

Key words: competitiveness, integrated indicator, integrated assessment, groups and methods of integrated assessment, methodological approaches, significance of indicators, agricultural enterprises, Harrington desirability scale.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Процес глобалізації світової економіки сприяє не тільки розширенню інтеграції, а й загостренню конкуренції. Жорсткість конкурентної боротьби в цих умовах актуалізує проблему конкуренції і забезпечення конкурентоспроможності [13].

Ефективність діяльності підприємства на ринку характеризується його рівнем конкурентоспроможності і, чим вищий даний показник, тим більший потенціал підприємства щодо його подальшого розвитку. Водночас виникає проблема: по-перше, у виборі методу розрахунку рівня (показника) конкурентоспроможності підприємства; по-друге, у формуванні оптимальної кількості показників для оцінки конкурентоспроможності підприємства.

У ряді методів, під час оцінювання конкурентоспроможності підприємств, обчислюваний апарат перенасичений складними математичними будовами, що ставлять під сумнів їх практичне використання; використовуються суб'єктивні та умовні оцінки, межі показників та ін. В зв'язку з цим, вважаємо, що питання оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства вимагає систематизації та узагальнення існуючих методів розрахунку рівня конкурентоспроможності підприємства, формування власного алгоритму розрахунку показника конкурентоспроможності аграрного підприємства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню питань оцінки конкурентоспроможності підприємств присвячено роботи як вітчизняних, так

і іноземних науковців. Так, вагомих внесок у розвиток цього напрямку зробили такі вчені-економісти: М. Портер, І. Ансофф Г. Азоєва, Р.А. Фатхутдінов [11], О.І. Матюшенко [6], Д.В. Яцковий [14], Д.В. Хапов [12], Н.Ю. Захарова [3], С.М. Кваша [4], А.В. Матвійчук [5], І.В. Андрійчук [1] та ін. Попри вагомий науковий напрацювання, недостатньо опрацьованими залишаються питання, пов'язані з визначенням інструментарію оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств.

МЕТА СТАТТІ

Метою наукової статті є аналіз методів оцінки конкурентоспроможності підприємства, систематизація і характеристика основних груп зазначених методів, розробка алгоритму розрахунку інтегрального показника конкурентоспроможності аграрного підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Визначення показника рівня конкурентоспроможності підприємства потребує розрахунку значної кількості показників, які характеризують різні сторони діяльності підприємства. Показник конкурентоспроможності показує ефективність підприємницької діяльності в даний момент часу, а також дозволяє оцінити потенціал всіх структурних підрозділів підприємства.

Д.В. Погребняк [9] стверджує, що оцінити конкурентоспроможність підприємства можна за допомогою комплексної порівняльної характеристики оціночних показників діяльності підприємства порівняно до сукупності показників конкурентів.

У роботі [11] оцінка конкурентоспроможності підприємства здійснюється відповідно до структурного та функціонального підходів. Структурний підхід до оцінки конкурентоспроможності підприємства базується на аналізі позиції підприємства на ринку, ступеня диференціації продукції, можливості інноваційної діяльності та економії на масштабах виробництва. Функціональний підхід полягає у визначенні конкурентоспроможності підприємства за групами показників, які дають змогу більш конкретно оцінити сфери діяльності підприємства, зокрема фінансово-господарську діяльність підприємства (продуктивність праці та фондодідача, показники ліквідності та платоспроможності підприємства, рентабельності продажу тощо), та визначити його місце на галузевому ринку.

Для визначення рівня конкурентоспроможності підприємства існують різні методи розрахунку комплексу показників, які в загальному виді можна поділити на індексні, матричні та графічні.

У таблиці 1 наведено найбільш поширені методи оцінки конкурентоспроможності.

Визначення рівня конкурентоспроможності підприємства за допомогою індексних методів здійснюється на основі комплексної оцінки показників розвитку підприємства у часі, просторі або у порівнянні з еталоном. Вихідною базою для обчислень виступають показники оцінюваного підприємства, показники підприємства-лідера ринку або галузеві показники. Перевагами методів є отримання кількісної оцінки конкурентоспроможності підприємства, досить простий метод розрахунку. Недоліками індексних методів можна назвати відносну складність вибору оцінюваних показників; більшість методів ґрунтується на розрахунку коефіцієнтів вагомості показників, що вимагає залучати експертів для оцінки предметної області.

В основі матричних методів лежить аналіз двовимірних матриць, що будуються за принципом системи координат — по осі абсцис і осі ординат відображаються зміни двох факторів конкурентоспроможності. Матричні методи полягають у здійсненні аналізу окремих аспектів діяльності підприємства, середовища функціонування, ринкової позиції, визначенні основних напрямів подальшого розвитку тощо. Недоліками методів є: по-перше, трудомісткий процес побудови матриць, у зв'язку із складністю отримання зведених показників; по-друге, отриманий результат надає уявлення лише про окремі аспекти діяльності підприємства, а також не дозволяє отримати кількісну оцінку рівня конкурентоспроможності підприємства.

Графічні методи — забезпечують наочність сприйняття кінцевих результатів оцінки, які інтерпретуються графічно, наприклад, у рисунках, графіках, діаграмах тощо. Перевагами даних методів можна вважати: по-перше, простоту розрахунку показників, за якими будується графічна модель; по-друге, можливість порівнювати показники ефективності діяльності кількох підприємств, таким чином виявляти сильні та слабкі сторони підприємства. До недоліків можна віднести: відсутність методів прогнозування показників; велика кількість вхідних показників ускладнює розрахунки, результат може бути недостатньо точним.

Таблиця 1. Класифікація методів оцінки конкурентоспроможності підприємств

Назва групи	Назва методу	
Індексні	Інтегральні методи оцінки	
	Метод конкурентних переваг	
	Теорія ефективної конкуренції	
	Метод бенчмаркінгу	
	Метод різниць	
	Метод ентропії	
	Методи експертної оцінки	
	Системи диференційних рівнянь	
	Чотирикладовий показник концентрації CR4	
	Методи конкурентоспроможності продукції	Рейтинговий метод
		Метод за обсягом продажу
	Диференційований метод	
	Метод корисності продукції	
Матричні	Матриця БКГ	
	Матриця McKinsey	
	Матриця конкурентних стратегій М. Портера	
	Модель ADL	
	SWOT-аналіз	
	SPACE-аналіз	
	STEP-аналіз	
Графічні	Багатокутник конкурентоспроможності	
	Радар конкурентоспроможності	
	Метод «профіль»	
	Метод аналізу на основі функцій бажаності	

Джерело: сформовано на основі [2; 4; 6; 12; 14].

Окрім вищеперерахованих методів, варто відмітити неklasичні методи оцінки ефективності підприємницької діяльності. Так, Матвійчук А.В. [5] для аналізу конкурентоспроможності підприємств пропонує використовувати інструментарій нечіткої логіки та нейронних мереж. Автор стверджує, що поєднання вищезначених методів є прогресивним підходом у напрямі багатоаспектної оцінки економічних систем. У роботі [10] для аналізу діяльності підприємства пропонується використовувати апарат нечітких множин. Автори вважають, що використання нечітких множин, нейронних мереж та генетичних алгоритмів дозволяють вирішувати задачі оцінки, прогнозування, класифікації, пошуку оптимальних варіантів розв'язку задачі.

Проведений аналіз свідчить, що немає єдиного, універсального методу оцінки конкурентоспроможності підприємств, тому нами пропонується насамперед розглядати методи, що дозволяють отримати кількісний економічний показник.

Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства, що належать до індексної групи, є одні з найбільш часто використовуваних. Вони дозволяють отримати конкретно-економічний, кількісний показник за ключовими показниками діяльності організації та їх зведенням до єдиного інтегрального показника. В свою чергу серед методів індексної групи, інтегральні методи розрахунку показника конкурентоспроможності займають особливе місце у методиці оцінки фінансово-господарської діяльності, оскільки результатом оцінки конкурентоспроможності підприємства за інтегральними методами є кількісний показник, який може характеризувати ефективність діяльності підприємства в конкретний момент часу, та можливий стан підприємства в майбутньому.

Інтегральні показники, як стверджують автори [4], це комплексні показники, які широко використовуються завдяки їхній спроможності агрегувати великі обсяги інформації у легко зрозумілі формати.

Захарова Н.Ю. в своїй роботі [3] вважає, що результатом проведення оцінки є визначення інтегрального показника на основі застосування різноманітних підходів. Водночас інтегральний показник може характеризувати як окремі складові, так і в цілому стан підприємства.

Для розрахунку інтегрального показника в науковій літературі представлено значну кількість методів. В загальному вигляді, їх можна поділити на два види: методи які базуються на згортці часткових показників, і методи, які базуються на згортці часткових показників з їх ваговими коефіцієнтами.

Найбільш простим методом розрахунку інтегрального показника конкурентоспроможності підприємства, при умові що рівень впливу показників не береться до розрахунку, є метод за формулою середньої арифметичної (1):

$$I_K = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i, i = \overline{1, n} \quad (1)$$

де I_K — інтегральний показник конкурентоспроможності підприємства,

x_i — вхідні показники досліджуваного підприємства.

Недоліком даного методу є те, що будь-яке погіршення однієї часткової оцінки компенсується за абсолютною величиною покращенням іншої часткової оцінки, що ставить під сумнів отриманий результатів.

Наступним методом є метод середньгеометричного значення, який аналітично має такий вигляд (2):

$$I_K = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n x_i}, i = \overline{1, n}; x_i > 0; I_K \in [0; 1] \quad (2)$$

Узагальнююча оцінка отримується у вигляді коефіцієнта в межах [0; 1]. Цей метод неможливо використовувати у випадках, коли хоча б один з часткових коефіцієнтів x_i дорівнює нулю, адже в цьому разі інтегральний показник теж буде дорівнювати нулю.

У випадках, коли часткові коефіцієнти дорівнюють нулю, доцільно застосовувати модифіковану формулу середньгеометричного значення (3):

$$I_K = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n (x_i + 1)} - 1, i = \overline{1, n}; x_i > 0; I_K \in [0; 1] \quad (3)$$

Недолік даного методу полягає в тому, що інтегральна оцінка буде мати схильність до зниження у випадку, коли хоча б один показник буде мати низьке значення.

Якщо компоненти інтегрального показника мають різний рівень впливу на інтегральний показник (вагомість показників), то в такому випадку інтегральний показник конкурентоспроможності підприємства

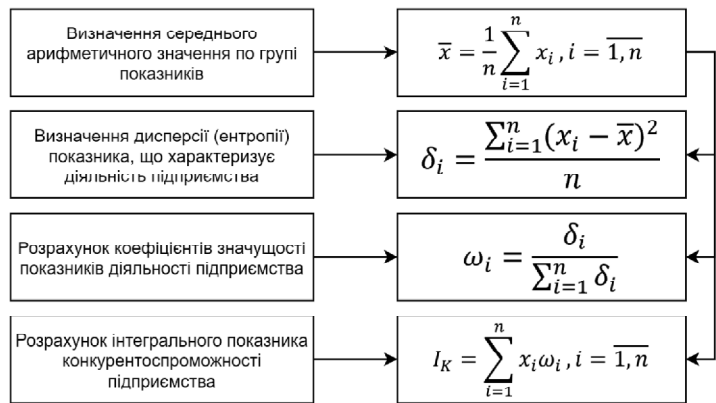

Рис. 1. Послідовність етапів розрахунку інтегрального показника за методом ентропії

Джерело: побудовано на основі [5].

розраховується за формулою середньозваженого значення (4):

$$I_K = \sum_{i=1}^n x_i w_i, i = \overline{1, n}; I_K \in [0; 1] \quad (4)$$

де I_K — інтегральний показник конкурентоспроможності підприємства,

x_i — вхідні показники досліджуваного підприємства,

w_i — коефіцієнти вагомості вхідних показників досліджуваного підприємства.

У розрахунку інтегрального показника методом ентропії, на відміну від методу середньозваженого, значущість кожного показника характеризується величиною його ентропії (5):

$$I_K = \sum_{i=1}^n x_i \omega_i, i = \overline{1, n}; I_K \in [0; 1] \quad (5)$$

де ω_i — коефіцієнт значущості показника x_i .

Етапи розрахунку інтегрального показника методом ентропії представлено на рисунку 1.

Варто відмітити, що оцінка діяльності економічної системи, зазвичай, проводиться на підставі системи показників, що мають різну розмірність даних. У такому випадку усі вхідні показники необхідно привести до єдиного виду — провести стандартизацію показників, що дозволить підвищити точність розрахунку.

Якщо показник x_i є стимулятором, тобто його зв'язок з відповідним груповим індикатором конкурентоспроможності прямий, тобто чим більше значення x_i^{norm} , тим кращий стан підсистеми, то його нормоване значення x_i розраховується за формулою (6):

$$x_i^{norm} = \frac{x_i - x_{min}}{x_{max} - x_{min}} \quad (6)$$

де x_i^{norm} — нормоване значення,

x_i — початкове вхідне значення,

x_{min} — мінімальне значення i -го показника,

x_{max} — максимальне значення i -го показника.

Якщо показник x_i є дестимулятором, тобто його зв'язок з відповідним груповим індикатором конкурентоспроможності обернений, тобто чим більше значення x_i , тим стан підсистеми гірший, то його нормоване

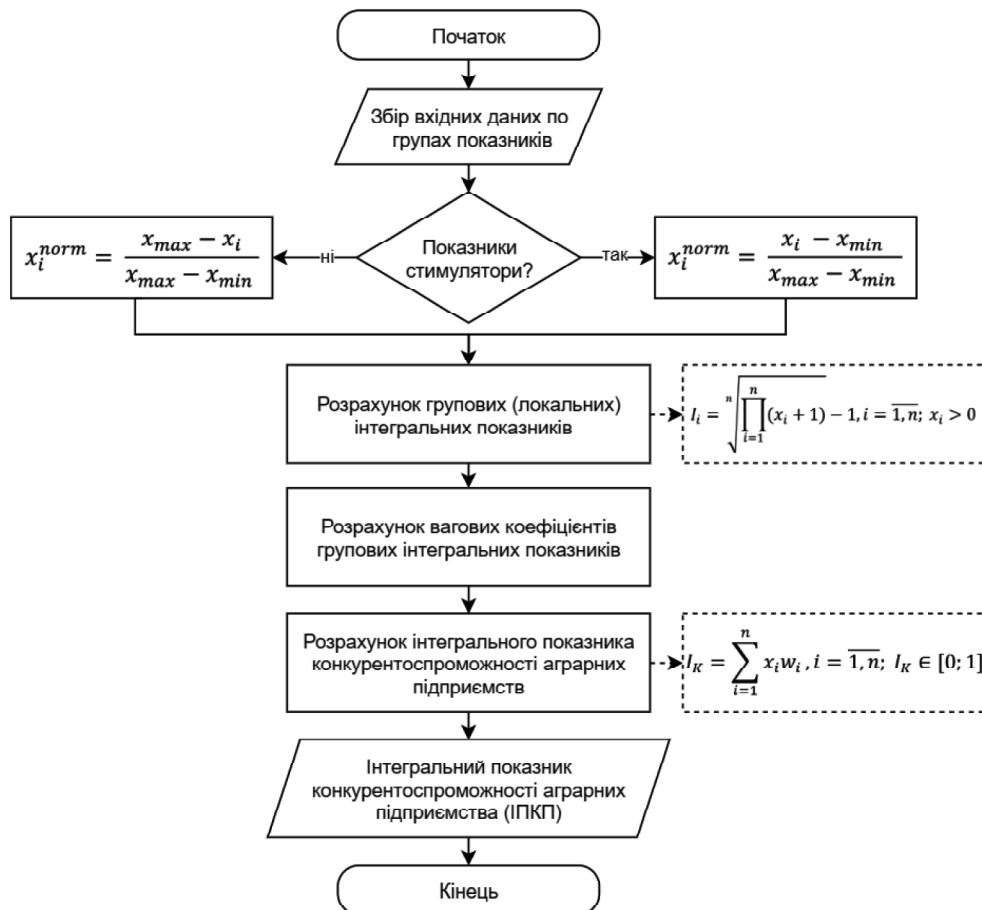

Рис. 2. Алгоритм розрахунку інтегрального показника конкурентоспроможності аграрного підприємства

Джерело: авторська розробка.

значення x_i^{norm} розраховується за формулою (7):

$$x_i^{norm} = \frac{x_{max} - x_i}{x_{max} - x_{min}} \quad (7).$$

Таким чином, алгоритм розрахунку інтегрального показника конкурентоспроможності аграрних підприємств буде мати такий вигляд (рис. 2).

Після отримання результатів щодо рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств постає завдання їх трактування, одним зі способів якого є застосування шкали бажаності Харрінгтона (табл. 2).

Шкала бажаності Харрінгтона є кількісним, однозначним, єдиним та універсальним показником якості об'єкта, що досліджується і може використовуватись у якості критерію оптимізації через свою адекватність, ефективність та статистичну чутливість [7].

Психофізична шкала бажаності Харрінгтона, приймає значення в діапазоні [0; 1]. Застосування психофізичної шкали доцільне тоді, коли має місце необхідність трансформації кількісного значення показника в певну лінгвістичну оцінку оцінюваного об'єкта.

На нашу думку, для розрахунку інтегрального показника конкурентоспроможності аграрних підприємств доцільно використовувати метод середньгеометричного значення (модифікованого) для групових інтегральних показників, а також метод середньозваженого значення для зведеного інтегрального показника конкурентоспроможності. Необхідність використання методу

Таблиця 2. Шкала Харрінгтона

Межі показника	Лінгвістична оцінка
[0,8; 1]	«дуже добре»
[0,63; 0,8]	«добре»
[0,37; 0,63]	«задовільно»
[0,2; 0,37]	«погано»
[0; 0,2]	«дуже погано»

Джерело: [7].

середньозваженого пояснюється наступним: у зв'язку з тим, що не всі вхідні показники рівнозначно впливають на вихідний показник (показник конкурентоспроможності), одним з ключових завдань розрахунку інтегрального показника має бути визначення коефіцієнтів вагомості групових показників, які дадуть уявлення про більшу або меншу значимість тієї чи іншої групи показників в масиві вхідних даних.

ВИСНОВКИ

Визначення рівня конкурентоспроможності підприємства дасть змогу його керівництву прийняти відповідне управлінське рішення відносно стану підприємства та кон'юнктури ринку, зокрема, проведення заходів щодо зменшення витрат підприємства, розширення асортименту продукції та послуг, тощо; прийняти рішення щодо стратегічного розвитку підприємства, зокрема активізувати інноваційну діяльність, розробити заходи щодо пошуку нових ринків збуту, освоєння ринків, тощо.

Аналіз ефективності діяльності аграрних підприємств є складним і багатофакторним завданням. З огляду на переваги та недоліки методів розрахунку показника конкурентоспроможності, неможливо однозначно визначити, який метод варто використовувати при оцінці конкурентоспроможності аграрного підприємства, адже кожна група методів оцінює різні аспекти його діяльності. Виходячи з цього, до питання оцінки конкурентоспроможності підприємства варто підходити комплексно — використовувати синтез вище виділених методів для більш повної оцінки конкурентоспроможності підприємств. Таким чином, буде нівельовано недоліки кожного методу, а також враховано особливості діяльності підприємства, незалежно від його форми власності, галузі та масштабів діяльності.

Література:

1. Андрійчук І.В., Пінчук І.Р. Теоретико-методологічні засади оцінки конкурентоспроможності лісогосподарських підприємств. Причорноморські економічні студії. 2019. № 37. С. 66—70.
2. Біла І.С., Швед Т.В. Оцінка конкурентоспроможності підприємства. Економіка та управління підприємствами. Економіка і суспільство. № 8. 2017. С. 405—410.
3. Захарова Н.Ю. Методичні підходи щодо оцінки фінансового стану підприємства. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2013. № 2 (3). С. 128—133.
4. Кваша Т.К., Волощук Р.В. Підходи до інтегрального оцінювання стану економічної безпеки як складної системи. Науково-технічна інформація. 2015. № 3. С. 31—41.
5. Матвійчук А.В. Моделювання фінансової стійкості підприємств із застосуванням теорій нечіткої логіки, нейронних мереж і дискримінантного аналізу. Вісник Національної академії наук України. 2010. № 9. С. 24—46.
6. Матюшенко О.І. Методичний підхід до визначення фінансово-господарського стану підприємства. Бізнес Інформ, № 11. 2013. С. 383—390.
7. Мирончук В. М. Використання функції Харрінгтона при оцінюванні фінансової стійкості банків України. Економіка. Управління. Інновації. Серія: Економічні науки. 2012. № 1.
8. Орехова К.В., Ткаченко О.С. Методика інтегральної оцінки фінансового стану підприємства. Право і безпека. № 3 (3). 2004. С. 180—184.
9. Погребняк, Д. В. Методи діагностики конкурентоспроможності підприємства. Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. Збірник наукових праць. 2011. № 32. С. 45—51.
10. Рузакова О.В., Юрчук Н.П. Використання апаратів штучного інтелекту для формалізації фінансових об'єктів при побудові СППР. Вісник Хмельницького національного університету: Технічні науки. 2021. № 1. С. 45—51.
11. Фатхутдинов Р. А. Стратегический менеджмент: учебник. М.: Дело, 2005. 448 с.
12. Хапов Д.В. Інтегральна оцінка соціально-економічного стану регіону. Глобальні та національні проблеми економіки. № 4. 2015. С. 1084—1089.
13. Юрчук Н.П. Інноваційні чинники формування конкурентоспроможної продукції сільськогосподарських підприємств. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2018. № 5. С. 50—63.
14. Яцковий Д.В. Сучасні методики оцінки конкурентоспроможності підприємства. Вісник соціально-економічних досліджень. 2013. № 4 (51). С. 183—188.

References:

1. Andriychuk, I.V. and Pinchuk, I.R. (2019), "Theoretical and methodological principles of assessing the competitiveness of forestry enterprises", *Prychornomors'ki ekonomichni studii*, vol. 37, pp. 66—70.
2. Bila, I.S. and Shved, T.V. (2017), "Assessment of the competitiveness of the enterprise", *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy*. *Ekonomika i suspil'stvo*, vol. 8, pp. 405—410.
3. Zakharova, N.Yu. (2013), "Methodical approaches to assessing the financial condition of the enterprise", *Zbirnyk naukovykh prats' Tavrijs'koho derzhavnogo ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky)*, vol. 2 (3), pp. 128—133.
4. Kvasha, T.K. and Voloschuk, R.V. (2015), "Approaches to integrated assessment of economic security as a complex system", *Naukovo-tekhnichna informatsiia*, vol. 3, pp. 31—41.
5. Matvijchuk, A.V. (2010), "Modeling the financial stability of enterprises using theories of fuzzy logic, neural networks and discriminant analysis", *Visnyk Natsional'noi akademii nauk Ukrainy*, vol. 9, pp. 24—46.
6. Matiushenko, O.I. (2013), "Methodical approach to determining the financial and economic condition of the enterprise", *Biznes inform*, vol. 11, pp. 383—390.
7. Myronchuk, V. M. (2012), "Using the Harrington function in assessing the financial stability of Ukrainian banks", *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. Seriia: Ekonomichni nauky*, vol. 1.
8. Oriekhova, K.V. and Tkachenko, O.S. (2004), "Methods of integrated assessment of the financial condition of the enterprise", *Pravo i bezpeka*, vol. 3 (3), pp. 180—184.
9. Pohrebniak, D. V. (2011), "Methods of diagnosing the competitiveness of the enterprise", *Zbirnyk naukovykh prats'*. vol. 32, pp. 45—51.
10. Ruzakova, O.V. and Yurchuk, N.P. (2021), "The use of artificial intelligence devices to formalize financial objects in the construction of DSS", *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu: Tekhnichni nauky*, vol. 1, pp. 45—51.
11. Fathutdinov, R. A. (1993), *Strategicheskij menedzhment [Strategic management]*, Delo, Moscow, Russia.
12. Khapov, D.V. (2015), "Integral assessment of the socio-economic condition of the region", *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, vol. 4, pp. 1084—1089.
13. Yurchuk, N.P. (2018), "Innovative factors of formation of competitive production of agricultural enterprises", *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktual'ni pytannia nauky i praktyky*, vol. 5, pp. 50—63.
14. Yatskovyj, D.V. (2013), "Modern methods of assessing the competitiveness of the enterprise", *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'*, vol. 4 (51), pp. 183—188.

Стаття надійшла до редакції 19.05.2021 р.